

mellemværende med Kierkegaard, og supplerer i den forstand Sørensens egen indledende artikel. Men Posselts opfattelse af den ”facitliste”, der efter hans opfattelse vedvarende skinner igennem hos Kierkegaard, samt dennes mangel på umiddelbart autentiske ”følelser”, er igen mere reduktionistisk, end den Kierkegaard, man (dvs. han, men i noget mindre grad Sørensen selv) hermed mener at få sat på begreb. Så hvem ved? Måske er der alligevel mest sund fornuft i så at sige at være lige ved at gå fra forstanden, sådan som Sørensens essay om det komiske hos Kierkegaard kunne indikere det! (s. 165-186). Ligesom der måske ikke blot er noget notorisk komisk i at ville sætte Søren Sok på plads eller tage ham til indtægt, men også ufravigeligt i vores mange forsøg på at indkredse, hvori mandens egen eller hans værkers (manglende) ”følelsesmæssige”, etiske eller religiøse oprindelighe-
består. Men læs selv Sørensens tankevækkende forsøg, der hermed anbefales.

Jens Viggo Nielsen

To vigtige tyske biografier

Martin Dehli: Leben als Konflikt. Zur Bi-

ographie Alexander Mitscherlichs, Wallstein 2007, 320 sider, EUR 29,90

Carola Dietze: Nachgeholtes Leben. Helmut Plessner 1892-1985. Eine Biographie. Wallstein 2006, 622 sider, EUR 45,00

Til den seneste tids bølge af biografisk fokuserede studier af tyske intellektuelle og akademikere, der på godt og ondt prægede det 20. århundredes tyske historie, kan vi nu tilføje Carola Dietze og Martin Dehli's bøger om henholdsvis filosofen og sociologen Helmut Plessner (1892-1985) og forfatteren, lægen og psykoanalytikeren Alexander Mitscherlich (1908-1982). Selvom Plessner og Mitscherlich sjældent nævnes i samme åndedrag, er der adskillige lighedspunkter mellem de to. Først og fremmest søgte de begge intellektuelle udfordringer indenfor flere emner og fag i løbet af deres lange og omskiftelige liv. Dernæst skrev de begge deres mest læste og berømte værker i tiden efter 1945, hvor de uoplettede af national-socialismen var med til intellektuelt og institutionelt at skabe den tidlige forbundsrepublik.

Det gælder ikke mindst Mitscherlich, der var en af de mest profilerede og aktive intellektuelle på den Vesttyske venstrefløj. Fra 1947 var han udgiver af tidsskriftet *Psyche*. I 1949 grundlagde han afdelingen for psykosomatisk medicin ved universitetet i Heidelberg. I slutningen af 1940'erne deltog han samtidig i udarbejdelsen af

en rapport om de tyske lægers deltagelse i de nationalsocialistiske forbrydelser og var desuden medlem af regional-regeringen i Mittelrhein-Saar. I 1960'erne skrev han en række bestsellere om det social-psykologiske klima efterkrigstidens Tyskland, hvoraf *Die Unfähigkeit zur Trauer* og *Auf dem Weg zur Vaterlosen Gesellschaft* hører til de mest berømte. I 1960 grundlagde han Sigmund-Freud-instituttet i Frankfurt and Main, som han ledte indtil 1976, og fra 1973 til 1976 var han desuden professor ved universitetet i Frankfurt. Det var med disse aktiviteter som faste referencepunkter, at Mitscherlich efter sin død i 1982 blev husket som grundlæggeren af den vesttyske psykoanalyse og som en dybt respekteret identifikationsfigur for det tyske demokrati.

I *Leben als Konflikt* sigter Dehli mod at dekonstruere det kendte billede af Mitscherlich til fordel for et mere komplekst portræt. Dette portræt tilvejebringes først og fremmest gennem et fokus på Mitscherlichs aktiviteter i perioden før 1945, som udelukkende har været kendt fra dennes selvbiografiske skrifter. Heri udlægges årene fra 1920 til 1945 som en simpel forhistorie til Mitscherlichs engagement efter Anden Verdenskrig. Selv modstridende forhold såsom hans temporære begejstring for den nationalistiske og antidemokratiske højrefløj bliver fremstillet som rene udviklingstendenser i den større historie.

Ved at konfrontere de omtalte selvbiografiske skrifter med samtidige

kilder, der analyseres på baggrund af en dybdegående kontekst, demonstrerer Dehli, at Mitscherlichs færden som politisk skribent i 1920'erne og 1930'erne konservativ-revolutionære kredse, ikke mindst hans tætte forbindelser med Ernst Jünger og Ernst Niekisch, var langt mere omfattende og betydningsfulde end hidtil antaget. For det første fastslås det, at Mitscherlich i høj grad fastholdt sine nationale og antidemokratiske holdninger igennem 1930'erne. For det andet påvises det, at Mitscherlich gennem sin færden i de konservativ-revolutionære kredse udviklede en synsvinkel på 'modernitetens' samfund, politik og kultur, som forblev et centralt omdrejningspunkt i hans skrifter. Fundamentet for denne synsvinkel var et teknik-, kultur- og civilisationskritisk perspektiv på det moderne som en nedgangsperiode, hvis udfordringer ikke kan løses af det enkelte menneske, men alene af større samfundsmæssige og helhedsorienterede ændringer.

Ifølge Dehli overførte Mitscherlich denne tænkemåde til den medicinske verden, da han omkring 1940 opsøgte Viktor von Weizsäcker i Heidelberg. Weizsäcker var tidens fremmeste repræsentant for den såkaldte konservative revolution indenfor medicinen. Han arbejdede således på et omfattende medicinsk program vedrørende en reformering af samfundet, som han håbede at kunne realisere i samarbejde med nationalsocialisterne. Indenfor rammerne af Weizsäckers

forskning formulerede Mitscherlich nu en række vidtgående tanker angående menneskets og samfundets sygdomme og mulige helhedsorienterede kure, der kombinerede de teknik- og civilisationskritiske perspektiver med et vokabular hentet fra de livsfilosofiske og eksistentiale strømninger i tysk filosofi og medicin.

I efterkrigstiden distancerede Mitscherlich sig langsomt fra Weizsäckers medicinsk orienterede lære om mennesket og vendte sig i stedet mod Freuds psykoanalyse. I denne periode formåede Mitscherlich med held og dygtighed at nedtone sit tidligere engagement på den antidemokratiske og revolutionære højrefløj. Samtidig manifesterede han sig som benhård magtpolitiker i den akademiske verden og skabte sig et image som kritisk, venstreorienteret intellektuel i den tyske offentlighed. Hvordan Mitscherlich i sin tilgang til psykoanalysen og i sine bestsellere i 1960erne imidlertid fortsat trak på de kultur- og modernitetskritiske tankegange fra 1920erne og 30ernes konservative revolutionære kredse, kan man læse mere om i *Leben als Konflikt*. Bogen lever ikke blot op til ambitionen om at give et nyt portræt af Mitscherlichs liv og værk, men er også absolut spændende, og den udmærker sig ved at være kritisk overfor Mitscherlich uden at være moraliserende eller selvhævdende.

Spændende er også *Nachgeholttes Leben* – Carola Dietzes studie af Helmut

Plessner. Plessner blev i 1920erne kendt som en af bannerførerne for den såkaldte filosofiske antropologi: en filosofisk strømning, der opstod i de første årtier af det 20. århundrede, og som efterspurgte en ny forståelse af mennesket, dets kendetegn, status og muligheder i forhold til omverdenen, historien og naturen.

I 1926 blev Plessner professor ved universitetet i Köln, men blev pga. sin status som 'halvjøde' fyret i 1933, hvor han emigrerede først til Istanbul og siden til Groningen i Holland. Her underviste han i sociologi indtil 1943, hvor han gik under jorden, idet han frygtede at blive deporteret af den tyske besættelsesmagt. I 1946 blev han professor i sociologi i Groningen, men vendte i 1951 tilbage til Tyskland, hvor han fortsatte sin sociologkarriere som professor i Göttingen. Mens Plessner i Göttingen blev samlingspunkt for en større gruppe unge studerende, der gjorde op med nationalsocialismen, var han som formand for *Deutsche Gesellschaft für Soziologie* i 1950erne med til at gøre sociologi til et af mest succesfulde fag i den tyske universitetsverden. I 1960/61 var han desuden kortvarigt rektor i Göttingen. Plessner blev emeritus i 1962, men forblev aktiv indtil sin død i 1985. I dag huskes han primært for sin bog *Verspätete Nation. Über die politische Verführbarkeit bürgerlichen Geistes* fra 1959, der belyser Tysklands historiske udvikling i sammenligning med andre vestlige nationalstater, og som allerede i 1935 var blevet publiceret

under titlen *Das Schicksal des deutschen Geistes im Ausgang seiner bürgerlichen Epoche*.

I *Nachgeholtes Leben* sigter Dietze først og fremmest mod at levere et bidrag til emigrations- og videnskabsforskningen. Mere konkret er ambitionen at undersøge, hvad tilværelsen som emigrant kunne tilbyde og betød for Plessner, hvilke roller han som emigrant spillede i Groningen og Göttingen, og hvordan emigranttilværelsen indvirkede på hans videnskabelige produktion.

I den kronologisk anlagte undersøgelse er fokus i særdeleshed på Plessners mange vanskelige overvejelser i rollen som emigrant, hvor han konstant skulle tage stilling til afgørende personlige og akademiske valg. Det var ikke kun tilfældet i tiden fra 1933 til 1945, men også i efterkrigstiden, hvor det valg at vende tilbage til Tyskland langt fra faldt Plessner nemt. Hvor Plessner i Holland blev identificeret som tysker og måtte kæmpe mod de hollandske fordomme herom, var det som jøde, at han i Göttingen måtte kæmpe mod arven fra nationalsocialismen i den tyske universitetsverden.

I forbindelse hermed analyserer Dietze i et af bogens bedste kapitler det ambivalente forhold mellem nationalsocialismen og humanvidenskaberne i efterkrigstiden gennem en diskussion af filosofen Hermann Lübbes tese om den 'ikke-symmetriske-diskretion': en tese, der går på, at en bevidst stiltiende

diskretion af ømtålelige forhold mellem tidligere nazister og ikke-nazister i efterkrigstiden var med til succesfuldt at integrere tyskerne i forbundsrepublikken. Dietze modificerer bl.a. denne tese ved at vise, hvordan Plessner i 1958 modsatte sig sociologen Arnold Gehlens ansættelse i Heidelberg pga. Gehlens nationalsocialistiske fortid. Samtidig indplacerer Dietze diskussionen af Lübbes tese i en større analyse af den samtidige kontrovers om at definere den vesttyske sociologi mellem på den ene side tidligere nazister, bl.a. Gehlen, Helmut Schelsky og Hans Freyer, og på den anden side tilbagevendte flygtninge, bl.a. Plessner og Rene König. Hermed forbindes effektivt biografiske og socialhistoriske problemstillinger.

Nachgeholtes Leben behandler også de mere idéhistoriske aspekter i Plessners liv og værk. Bl.a. indledes studiet med en introduktion af Plessners filosofisk-antropologiske skrifter i 1920'erne og i starten af 1930'erne, hvor han havde sine ubetinget mest produktive år. Plessner måtte imidlertid lide den tort, at hans hovedværk indenfor denne retning *Die Stufen des Organischen und der Mensch. Einleitung in die philosophische Anthropologie* (1928) blev nærmest totalt overskygget af Martin Heideggers værens-analyse *Sein und Zeit*, samtidig med at Heidegger bevidst forbigik hans værker i absolut tavshed.

Idéhistorien er imidlertid i nogen grad overskygget af og kun sjældent

sat i relation til social- og personhistorien. Det er således primært i epilogen, at Dietze gør et kort forsøg på at drage sammenhænge mellem Plessners liv og værk. Her nævnes det bl.a., at Plessners forsøg på at forklare et hollandsk publikum om årsagerne til nationalsocialisternes magtovertagelse i *Das Schicksal deutsche Geistes* var et forsøg på for at komme overens med sin egen skæbne, og at emigrationserfaringen kontinuerligt tvang ham til filosofisk-antropologisk at gentænke menneskets kendetegn og egenskaber og dets relationer til sine artsfæller og omverdenen.

Disse indvendinger skal imidlertid ikke overskygge, at *Nachgeholttes Leben* både er en analytisk-empirisk kraftpræstation samt et langt hen af vejen vellykket studie. Bogen blev i 2006 tildelt den prestigøse *Hedvig Hintze-Preis des deutschen Historikerverbands* og vil i lang tid fremover stå som standardværket om Plessner. Ligesom *Leben als Konflikt* minder den på effektiv vis om, at idéer intellektuelle og akademiske positioner, vidensformer og identiteter aldrig opstår i et vakuum, men altid er produktet af specifikke agents mere eller mindre bevidste ageren i forskellige sociale, politiske og kulturelle kontekster. På den baggrund kan begge bøger absolut anbefales, ikke mindst til de, der interesserer sig for tysk idé- og kulturhistorie i det 20. århundrede.

Niklas Olsen

Feministiske tænkere

Dorte Marie Sørensen: Feministiske tænkere. En tekstsamling, redigeret af Dorte Marie Søndergaard, København: Hans Reitzels Forlag 2007, 390 sider, 425 kr.

Dette er en bog for de indviede. Ikke nok med at bogens udvalg af primærtekster kommer fra det redaktøren bare henviser til som 'den såkaldt tredje bølge feminisme', teksterne i sig selv lukker sig også i vid udstrækning om deres eget univers. Det er feministiske tænkere, der diskuterer andre feministiske tænkeres teori. Der er ikke meget, der peger ud over den interne videnskabsteoretiske debat mellem stærkt teoretiske feminister. Den virkelighed, som feminismen har været med til at sætte på den videnskabelige og politiske dagsorden, optræder kun glimtvis i teksterne og da ofte som anledning til at diskutere og kritisere teori.

At den 'såkaldte tredje bølge feminisme' ikke forklares er symptomatisk for bogens henvendelse til dem, der kender teksterne og forfatterne på forhånd. De korte introduktioner til antologiens fire dele: 1) queerfeminisme, 2) forandring, handling og subjektivitet, 3) postkolonial, feministisk kritik og 4) feministisk videnskabsfilosofi tjener mindre som egentlige introduktioner til emnerne og snarere som forsøg på at autorisere de udvalgte tænkere.

I forordet diskuteres vanskelighederne i at oversætte de valgte tekster (s. 14), og de vanskeligheder burde have givet anledning til at spørge om,